

מאורות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

קבלת שבת: שירו לה' שיר חדש

ספר תהלים, מזמור צו

כתב הרב אליעזר מלמד בספרו תפילת נשים שבסדרת פניני הלכה:

לפני יותר מארבע מאות שנה, החלו המקובלים בצפת לומר לפני כניסת השבת מזמורים, ומתוך אמירתם היו מקבלים את השבת. מנהג האר"י היה לקבל את השבת בשדה, והיו פונים לצד מערב ששם החמה שוקעת, ועליו אמרו חז"ל (בי"ב כה, א) שבו עיקר גילוי השכינה. והיו אומרים "מזמור לדוד הבו לה' בני אללים", ושלוש פעמים "בואי כלה" ו"מזמור שיר ליום השבת". ומנהג רבי משה קורדברו היה לומר תחילה ששה מזמורים כנגד ששת ימי החול, והתחילו במזמור "לכו נרננה".

לפי הנהגתו של רבי משה קורדוברו (רמ"ק), שהיה רבו של האר"י, המזמור השני מבין ששת המזמורים שקבעם לומר לפני כניסת השבת הוא מזמור צו: "שירו לה' שיר חדש". עמוס חכם, בפירושו לספר תהלים בסדרת דעת מקרא, מציע לראות בקביעתו של הרמ"ק רמז לששת ימי הבריאה. נמצא שמזמורו תוקן כנגד היום השני בבריאה.

במזמור זה קורא המשורר אל קהל מאזיניו לפצוח בשיר חדש. לא עוד הידוע והמוכר, אלא שיר חדש. הקריאה מופנית אל שלושה "קהלים" שונים זה מזה, ונראה שיש בה הדרגה, מתוך הפנים אל החוץ. הקהל הראשון הוא עם ישראל או אולי עולי הרגלים. אליהם פונה המשורר בקריאה: "שירו לה' שיר חדש שירו לה' כל הארץ. שירו לה' ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו" (פסוקים א-ב).

עם ישראל נקרא לשיר שיר חדש לה' ולברך את שמו. כשם שיום אחר יום מתחדשת הבריאה וישועת ה', כך יש לחדש את השירה והברכה.

הקהל השני שאליו פונה המשורר הם אומות העולם. דומה שהמשורר מייחס חשיבות רבה לקהל זה. הוא פונה אליו במגוון כינויים ומקדיש לו את רוב פסוקי המזמור, 8 מתוך 13 (פסוקים ג-י):

ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו. כי גדול ה' ומקל מאד נורא הוא על כל אלהים. כי כל אלהי העמים אילילים וה' שמים עשה. הוד והדר לפניו על ותפארת במקדשו. הבו לה' משפחות עמים הבו לה' כבוד ועז. הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו. השתחוו לה' בהדרת קדש חילו מפניו כל הארץ. אמרו בגוים ה' מקדף אף תכון תבל בל תמוט ידן עמים במישרים.

נשים לב לפניית הנרגשות של המשורר אל אומות העולם ולגיוון הנרחב שבהן. המשורר מבקש מכל העמים לספר כבוד

ה' ונפלאותיו. הוא מדגיש בפני כל העמים שה' גדול, מהולל ונורא על כל אלהים, כלומר מעל כל הכוחות. אלוהי העמים אילים, חסרי מעש, כוח או תבונה. לעומתם מתבלט כוחו של בורא עולם – ה' שמים עשה.

יש הרואים במזמור זה שיר של עולי הרגלים, שהרי עוז בתפארת במקדשו, נאמר בו. הנחה זו מסתברת גם לאור המקום הנרחב של אומות העולם במזמור. כידוע, נהגו גם גויים לפקוד את המקדש. דברים מפורשים בעניין זה משמיענו שלמה המלך בחנוכת המקדש (מלכים א, פרק ח) ובמקבילתו (דברי הימים ב, לב-לג):

וגם אל הנכרי אשר לא מעמד ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה ובאו והתפללו אל הבית הזה. ואתה תשמע מן השמים ממכון שביתך ועשית לכל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו כל עמי הארץ את שמך וליראך אתך פעמך ישראל וידעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי.

לתפיסתו של שלמה המלך, למקדש יש גם היבט אוניברסלי והוא משמש מקום תפילה לכל באי עולם. ברוח זו קורא משורר מזמור צו לנכרים "שאו מנחה ובואו לחצרותיו". משפחות העמים נדרשים לנהוג ביחס של כבוד ויראה כלפי ה', להשתחוות בפניו, להפיץ בעולם את שם ה' ומלכותו – "אמרו בגויים ה' מלך". נכרים אלו הופכים להיות שגרירים של דבר ה' בעולם והם מודיעים לכל באי עולם שה' "ידן עמים במישרים".

הקהל השלישי שאליו פונה מחבר המזמור אינו קהל אנושי. המשורר פונה אל עולם הטבע. הבריאה כולה נדרשת לקרוא בשם ה':

ישמחו השמים ותגל הארץ וירעם הים ומלאו. ועלו שדי וכל אשר בו אז ורננו כל עצי יער. לפני ה' כי בא פי בא לשפט הארץ ושפט תבל בצדק ועמים באמונתו (פסוקים יא-ג).

השמים שמחים, הארץ מתמלאת גיל והים מרעים בקולו. השדות ועצי היער כולם אומרים שירה לפני ה'. סיבת השמחה אחת ויחידה, "כי בא לשפט הארץ". משפט צדק שעושה בורא עולם בעולמו הוא הסיבה לשיר לה' שיר חדש. הידיעה שעולם ומלואו מתנהלים במשפט צדק מובילים את עם ישראל, אומות העולם ועולם הטבע לשיר שיר חדש. כך נסגר מעגלו של מזמור, "שירו לה' שיר חדש". מי ישיר? כולם – ישראל העמים והבריאה; על מה ולמה? – "כי בא לשפט הארץ".

ד"ר יוסף זיו

מרצה בתואר שני למקרא וספרות חכמים

פרשת נשא

יש דברים שרק אתה יכול... קרבת הנשיאים

יחשב כל אחד בפני עצמו. והוא יתברך לא כן ידמה, כי צדיק אחד יסוד עולם יקרא, מבלי היות זולתו.⁴ לעתים נדמה לאדם שעבודת ה' הפרטית שלו אינה חשובה כל כך והיא בטלה מול עבודת הכלל, "העיקר שכולם נותנים צדקה, העיקר שכולם לומדים תורה". באה התורה ומלמדת אותנו שעבודת ה' של כל אחד ואחד חשובה לפני הקב"ה בפני עצמה ואין הוא מקפח שכר שום בריה. לכן ציווה שהקרבת הקרבנות לא תהיה "קבוצתית" ובכל יום יהיה נשיא אחר. זו גם הסיבה שהתורה מדגישה ומפרטת את קרבנו של כל נשיא למרות הדמיון המלא לקרבן הנשיא שלפניו. רעיון דומה אך בהדגש קצת שונה מציע רש"י הירש:

אולם ה' ציווה שנשיאו של כל שבט יקריב את קרבנו ביום המיוחד לו. שהרי כל שבט מייצג סגולה אנושית חברתית מיוחדת. סגולה זו טעונה זיקוק, ויש להחדיר בה את רוח התורה ולהפעיל אותה בקיום מצוותיה; על ידי כך יתרום כל שבט את תרומתו העצמאית למילוי התפקיד המוטל על הכלל.⁵

לדעתו של הרש"י הירש לא זו אף זו: לא רק שאין הקב"ה מקפח שכר שום בריה, כדברי האלשיך, אלא אף חפץ ביצירת מרקם שלם של עבודת ה' המורכב מפרטים שונים, יצירת פאזל שבו לכל חלק יש את המקום החשוב שלו, את הדגשים המיוחדים שלו ובעיקר את הלב והרגש השונים אצל כל אדם ואדם.

נסיים בדבריו של הרב סולוביצ'יק המסכמים את הנאמר: אמרו חז"ל (ברכות נח, א): "כשם שאין פרצופיהן שווין זה לזה, כך אין דעתם שווה. כל אדם הוא לא רק 'אחד' במספר אלא גם 'יחיד'. הוא שונה מאחרים, יש בו משהו עצמי, ייחודי, משהו מקורי שאין כמותו אצל אחרים [...]. הוא אינו אחד שאפשר למלא מקומו באחד אחר אלא 'יחיד' שיש בו משהו המיוחד אך ורק לו ולא לשום אחר".⁶

הרב אייל הראל

סטודנט בתואר שני להוראת מקרא וספרות חכמים

שנת שמטה

הרש"י הירש על השמטה

ושבתה הארץ שבת לד': שבת הארץ דומה לשבת בראשית, אלא שזו מתייחסת לארץ ישראל – וזו לכדור הארץ. שבת בראשית מבטאת כניעה לבורא העולם ולמלכו ואילו שבת הארץ מבטאת כניעה למי שארץ ישראל קנויה לו.

שבת לד': הכתוב חוזר ומדגיש ששבת הארץ היא שבת לד'; היא נועדה לבטא את הכניעה לד' ולא נתקנה לטובת הקרקעות. **שדך לא תזרע וגו':** איסור מלאכה בשבת איננו מתייחס רק לאבות מלאכות, אלא גם לתולדותיהן. לדוגמה, לא נאסרה רק זריעה (ונטיעה), אלא נאסר כל סיוע לצמיחה, כגון השקאה, זמירה וכדומה. כנגד זה, איסור עבודת קרקע של שמטה מתייחס רק למלאכות האמורות בכתוב: זריעה, זמירה, קצירה, בצירה, שהרי אין לומר שהכתוב נקט מלאכות אלה רק לדוגמה ונמצא שזריעה כוללת כל סיוע לצמיחה. וקצירה – כל דרך של הפסקת הפרי מיניקתו, שכן אילו נתכוון הכתוב לכך לא היה מזכיר זמירה בצד זריעה, ולא בצירה בצד קצירה, שהרי זמירה מסייעת לצמיחת הגפן, כדרך שזריעה מביאה לידי צמיחת תבואה. ובצירה בכרם היא כקצירה בשדה תבואות.

הבדל זה שבין שביעית לשבת תלוי בהבדל שבין משמעויותיהן. השבת מבטאת את הכניעה לד' שהוא בורא העולם ומלכו; והאדם משתעבד לד', על כל כוחותיו השולטים בעולם. האדם שובת מבריאה בזכרו את בריאת ד'. מובן שכל יצירה השולטת בחומר כלולה ב"מלאכה" האסורה בשבת וההבדל שבין אבות לתולדות הוא פורמלי גרידא. כנגד זה, השביעית מבטאת את הכניעה לד' שאדמת ארץ ישראל קנויה לו, ולשם כך די לשעבד את האדמה לשלטון ד' [...] וכך אמרו בסנהדרין לט ע"א: "אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא" (מתוך פירושו הרש"י הירש לספר ויקרא, פרק כה, עמ' תמה-תמו).

נתאר לנו עתה את הלכות שביעית בהגשמתן. יש בהן משום מעשה הודאה שאין כמוהו לשגב. אומה שלמה מכריזה במשך שנה תמימה בשדותיה ובקרקעותיה, בגינותיה ובכרי דשאה, בכל פרי ובכל עשב: אדמתנו הלאומית היא לד' ואנחנו רק "גרים ותושבים" עמו. בלא רום לבב ובלא גאוות רכוש הם מצטרפים בשוויון זכויות אל עניי האדם ונעשים שווים אף לחיית השדה. ונשגב ד' לבדו ביום ההוא (שם, עמ' תמח).

⁴ שם.

⁵ שם.

⁶ בספרו "על התשובה", עמ' 246.

¹ במדבר ז, יא-יב.

² במדבר ז, י.

³ שם.